

Pārmaiņas pirms tirgus starta

Alvils Zauers

AS "Latvijas Gāze" līdz šim ir bijis dabīgs monopol-uzņēmums, kas pamatā tehniski īstenojis dabasgāzes pārvadi, sadali un uzglabāšanu. Reorganizējot uzņēmumu, būtiski mainās tā iekšējā darba organizācija un parādās daudz jaunu funkciju.

Balstoties uz mūsu tuvāko kaimiņu un citu Eiropas valstu pieredzi, jaunveidotais uzņēmums AS "Conexus Baltic Grid" būvē jaunus procesus, kādu Latvijas gāzapgādē līdz šim nav bijis. Uzņēmumam būs jāstrādā pēc Eiropas Savienības (ES) regulām, kuras iepriekš Latvijā nebija spēkā. Lielākais ieguldījums, veidojot AS "Conexus Baltic Grid", ir jaunu informācijas tehnoloģiju (IT) sistēmu izveide, kas būtiski sadārdzina reorganizācijas kopējās izmaksas.

Par to, kādas būs jaunā uzņēmuma funkcijas, kā pēc pārmaiņām darbosies gāzapgādes sistēma un kā norit pats pārmaiņu process, "Enerģija un Pasaule" iztaujāja jaunā uzņēmuma izveides dalībniekus – AS "Latvijas Gāze" valdes locekli **Zani Kotāni** un uzņēmuma Stratēģiskās attīstības departamenta vadītāju **Jāni Eisaku**.

Kā bija un kā būs

Līdz reorganizācijai AS "Latvijas Gāze" pildīja četras pamatfunkcijas – nodrošināja dabasgāzes pārvadi pa maģistrālajiem gāzes vadiem, veica tās uzglabāšanu Inčukalna pazemes gāzes krātuvē (PGK), kā arī īstenoja dabasgāzes sadali un tirdzniecību.

Sadalot uzņēmumu, AS "Conexus Baltic Grid" tiek veidots kā vienotais dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas operators, kas, dabasgāzes tirgum atveroties, nodrošinās dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas pakalpojumus, pārņemot no AS "Latvijas Gāze" arī attiecīgo infrastruktūru. Savukārt AS "Latvijas Gāze" turpinās nodrošināt dabasgāzes sadali patērētājiem, kā arī būs viens no dabasgāzes tirgotājiem.

Jaunās funkcijas, kas rodas līdz ar tirgus atvēršanu, ir saistītas ar pakalpojumu pārdošanu; no tehniskā skatpunkta pakalpojumu nodrošināšanā būtisku tehnoloģisko novitāšu ir salīdzinoši maz.

AS "Conexus Baltic Grid", kas ir no AS "Latvijas Gāze" reorganizācijas ceļā nodalīts māsasuzņēmums, sāks strādāt 2017. gada sākumā. Paredzams, ka 2016. gada 22. decembrī akcionāru sapulce pieņems

lēmumu par AS "Conexus Baltic Grid" dibināšanu, kas ievadīs pārvades sistēmas un Inčukalna PGK apsaimniekošanas pārņemšanu no AS "Latvijas Gāze".

Uzņēmuma dibinātāji būs esošie AS "Latvijas Gāze" akcionāri. Trim no tiem – PAS "Gazprom", SIA "ITERA Latvija" un *Uniper Ruhrgas International GmbH* – saskaņā ar Enerģētikas likumā noteikto gada laikā būs savas daļas uzņēmumā jāpārdod.

Līdz tirgus atvēršanai jaunradītais uzņēmums strādās saskaņā ar šobrīd spēkā esošajiem noteikumiem. Laika posms no decembra beigām līdz aprīlim ir AS "Conexus Baltic Grid" uzņēmuma iekšējās sakārtošanas laiks. Šajā periodā tas izstrādās un ieviesīs procesus, kas nepieciešami darbības nodrošināšanai atvērta tirgus apstākļos, tostarp konsultējot un palīdzot tirgotājiem orientēties jaunajos apstākļos un tirgu regulējošos dokumentos.

Uzņēmuma administrācija un centralizētie dienesti darbību uzsāks agrākās AS "Latvijas Gāze" biroja telpās A. Briāna ielā 6, Rīgā. Savukārt Inčukalna PGK un AS "Latvijas Gāze" dabasgāzes pārvades struktūrvienību izvietojumā nekādas pārmaiņas līdz ar jauno situāciju nav plānotas.

AS "Conexus Baltic Grid" uzdevumu īstenošanai tiek veidotas jaunas struktūras, kam nemaz tik viegli nav atrast kompetentus darbiniekus, jo līdz šim attiecīgās pieredzes Latvijā nav bijis. Piemēram, līdz šim nav bijis jārīsināta tādi jautājumi kā komerciālo plūsmu plānošana. Parādās jauna un, salīdzinot ar iepriekšējo, daudz sarežģītāka darbības plānošana. Lielākā daļa darbinieku, kas strādās jaunajā uzņēmumā, nāks no esošo AS "Latvijas Gāze" darbinieku vidus. Jauno funkciju nodrošināšanai tiek pieņemti cilvēki ar pieredzi, kas līdzīga vai tuva pieprasītājai.

Nākamā gada februārī tiem uzņēmumiem, kas izvēlējušies kļūt par dabasgāzes tirgotājiem, būs iespēja reģistrēties Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas uzturētā tirgotāju reģistrā. Jāpiezīmē, ka reģistrētie tirgotāji varēs uzsākt darbību no 2017. gada 3. aprīļa, kad Latvijā formāli atvēršies dabasgāzes tirgus.

To dabasgāzes lietotāju skaits, kuri aprīlī nonāks brīvā tirgū, tiek lēsts 7–10 tūkstošu robežās. Mājsaimniecībām paliek likumā paredzētais divu gadu periods, kurā tās varēs iegādāties dabasgāzi par regulētām cenām. Uzņēmumiem būs iespēja iegādāties dabasgāzi ne tikai par mainīgām cenām, kas atkarīgas no tirgus

Z. Kotāne: Jaunā uzņēmuma darbības intensitāte būs atkarīga no tirgotāju aktivitātes. Jo vairāk būs pārrobežu tirdzniecības, jo vairāk darījumu, jo tirgus aktīvāks un vairāk darba jaunajam uzņēmumam, tirgotāju prasīto izpildot.

J. Eisaks: Līdz ar tirgus atvēršanu Latvijā izmaiņas sagaidāmas arī Igaunijas un Lietuvas dabasgāzes tirgos. Jo īpaši tas attiecas uz Lietuvu, kur saglabājušies vairāki specifiski tirgus ierobežojumi. Lietuviešu līdz šim izmantotā atruna par kaimiņos esošo slēgto dabasgāzes tirgu vairs nebūs izmantojama.

svārstībām, bet arī, tāpat kā līdz šim, par fiksētām cenām, ja ar dabasgāzes tirgotāju tiks noslēgts atbilstoša satura līgums.

Pārdos to, ko pārvades sistēma dara

Jaunā uzņēmuma galvenais uzdevums būs komerciālā darbība ar uzņēmuma infrastruktūras jaudām. Tā ietver jaudas pieprasījumu pieņemšanu no tirgotājiem, to apstrādi un jaudu rezervēšanu, kā arī komerciālā balansa aprēķinu tirgotājiem un sistēmas lietotājiem.

Paredzams, ka AS “Conexus Baltic Grid” būs klienti, kas tirgos dabasgāzi patērīnam Latvijā, bet būs arī tādi, kas izmantos dabasgāzes pārvadi tranzītam, kā tas bija vērojams līdz šim, vai arī transportam uz Inčukalna PGK noglabāšanai ar vēlāku transportēšanu patērētājiem.

Būtisks jaunums ir ieejas/izejas tarifu sistēmas ieviešana pārvades sistēmas jaudu tirdzniecībā. Faktiski tas nozīmē sistēmas lietošanas tiesību tirdzniecību. Jāpiezīmē, ka iegūtās tiesības ir tikai tiesības lietot konkrēto sistēmu un tās nekādi negarantē gāzes pieejamību konkrētam tirgotājam, ja tas nav noslēdzis atbilstošus līgumus ar citiem tirgotājiem vai dabasgāzes piegādātājiem vai arī iesūknējis dabasgāzi krātuvē. Pārdotās jaudas vienlaikus sniedz arī informāciju pārvades sistēmas operatoram par iespējamo sistēmas noslodzi īsākā vai garākā termiņā.

Ietekme no tuviem un tāliem kaimiņiem

Gatavojoties Latvijas dabasgāzes tirgus atvēršanai, AS “Latvijas Gāze” ir izstrādājusi jaunus dabasgāzes pārvades sistēmas un Inčukalna PGK lietošanas noteikumu projektus, kuri nosaka AS “Conexus Baltic Grid” infrastruktūras lietošanas kārtību no 2017. gada 3. aprīļa.

Noteikumi regulē sistēmas operatoru un infrastruktūras lietotāju komerciālās attiecības, t.i., līgumu slēgšanas, jaudu rezervēšanas un izmantošanas kārtību, garantijas līgumu izpildei, sankcijas līgumu neizpildes gadījumā u.tml. Noslēgto līgumu tehniskā izpilde ir sistēmas operatoru ziņā. Tirgotāji šajos procesos nepiedalās.

Izstrādājot jaunus noteikumus, kas saistoši gan pārvades sistēmas operatoram, gan dabasgāzes vairumtirgotājiem, tika analizēta kaimiņvalstu – Lietuvas un Igaunijas pieredze, kā arī izvērtēta Francijas, Beļģijas, Horvātijas, Dānijas u.c. valstu pieredze šajā jomā. Vērtīti ne tikai normatīvi, bet arī to pielietojums praksē, kas ne vienmēr ir viens un tas pats. Noteikumu izstrādes procesā tika piesaistīti arī ārējie konsultanti.

Sākotnēji par pamatu tika ņemti lietuviešu *Amber Grid* sistēmas lietošanas noteikumi, kuri tika pilnveidoti atbilstoši tam, kā šobrīd strādā citu Eiropas valstu pārvades sistēmu operatori, ieviešot arī ES tīkla kodeksu prasības, kuras Latvijā nav spēkā līdz 2017. gada 3. aprīlim.

Z. Kotāne: Inčukalna PGK attīstība būs atkarīga no tā, cik veiksmīga būs krātuves integrācija Baltijas dabasgāzes tīrī. Krātuve savulaik tika būvēta ne tikvien Latvijas, cik visa Baltijas reģiona gāzapgādei. Inčukalna PGK pilda arī kompresora funkcijas dabasgāzes spiediena regulēšanai Latvijas un Igaunijas gāzapgādes sistēmās. Šī krātuves loma līdz šim vēl nav īsti novērtēta.

Noteikumu projekti jebkuram interesentam ir pieejami uzņēmuma mājaslapā. Uzņēmums ir saņēmis komentārus un ierosinājumus no 10 tirgus dalībniekiem, operatoriem un tirgu regulējošām institūcijām. Saņemtie komentāri un priekšlikumi tiks izvērtēti, un uz tā pamata tiks precizēti atbilstošie noteikumu projekti.

ES dabasgāzes tīrī tirgotājiem ir pieejami desmit jaudas produkti (fiksētas un atslēdzamas gada, ceturkšņa, mēneša, nākamās dienas un dienas jaudas), ko dabasgāzes pārvades operatori piedāvā klientiem. Līdz ar tirgus atvēršanu tie visi būs pieejami arī Latvijā.

Lai kļūtu par pārvades sistēmas lietotāju un iegūtu tiesības rezervēt pārvades sistēmas jaudas, potenciālajam pārvades sistēmas lietotājam būs jāparaksta divi līgumi – par pārvades sistēmas lietošanu un komerciālo balansēšanu. Tiklīdz līgumi būs noslēgti, lietotājs varēs iegādāties jebkuru no pārvades sistēmas jaudas produktiem atbilstoši sistēmas lietošanas noteikumos paredzētajai kārtībai.

Jauna uzskaitē

Būtisks jauninājums līdz ar tirgus atvēršanu ir pāreja no dabasgāzes uzskaites kubikmetros uz uzskaiti kilovatstundās (kWh) gan dabasgāzes pārvadē un uzglabāšanā, gan sadalē. Abos uzņēmumos tiek veidotas struktūras, kas atbildēs par mērījumu vienotības nodrošināšanu un komercuzskaites kontroli. Pārvades sistēmas operators savā sistēmā uzstāda papildu iekārtas, kas nepieciešamas gāzes sastāva kontrolei, lai nodrošinātu efektīvu pāreju uz darbu enerģijas vienībās.

Atšķiras no elektroenerģijas tīrī

Principiālu atšķirību starp dabasgāzes un elektroenerģijas tīrī nav. Atšķir tas, ka elektroenerģijas tīrī jau pierasts pie *Nord Pool* biržas un tās cenām,

J. Eisaks: Dabasgāzes sadales un pārvades sistēmu nodalīšana Latvijas apstākļos ir diezgan samākslota. Lielas jēgas no tās nav. Nākas tikai dubultot funkcijas, bet tas sadārdzina gāzapgādes procesu.

bet dabasgāzes jomā arvien sagaidāms, ka dominēs divpusējie līgumi.

Baltijā nav aktīvas un likvīdas dabasgāzes biržas, kas varētu sniegt ticamu Baltijas gāzes tirgus atsauces cenu. Līdz ar to pircējam nāksies apkopot un salīdzināt dažādo tirgotāju piedāvājumus.

Elektrības tirgus ir ļoti likvīds, ar daudziem piegādātājiem. Dabasgāzei faktiski ir tikai divi avoti – vai nu gāzes vads no Krievijas (PAS “Gazprom”), vai Klaipeņas sašķidrinātās dabasgāzes (SDG) terminālis.

No tirdzniecības skatpunkta būtisku atšķirību starp dabasgāzi un elektroenerģiju nav, toties tās principiāli atšķiras piegādes ziņā. Elektroenerģijas pārvades sistēma reaģē uz pārmaiņām momentāni, turpretī dabasgāzes plūsmu pārvades sistēmā apraksta citi fizikas likumi un visām darbībām ir raksturīga liela inerence. Tādēļ dabasgāzes jomā piegādes jāpiesaka daudz savlaicīgāk nekā elektroenerģijā, un līdz ar to daudz lielāka loma ir piegāžu plānošanai. Jo īpaši svarīga loma Latvijas dabasgāzes tirgus attīstībā un stabilitātē ir Inčukalna PGK, jo tas ir vienīgais Latvijas tirgum vistuvāk esošais dabasgāzes avots, no kura dabasgāzes piegādes var uzsākt tūdaļ pēc pieprasījuma saņemšanas un apstiprināšanas.

Katram tirgotājam būs jāizstrādā sava dabasgāzes iegādes stratēģija – pirkt to Inčukalna PGK no cita tirgotāja, izmantot Klaipeņas SDG termināli, iegādāties to PAS “Gazprom” vai PAS “Gazprom Export” rīkotajās izsolēs. Šī izvēle, arī jauns process, tirgotājam ir galvenais. Jāpiemin, ka pārvades sistēmas operators ir tikai instruments tirgotāja rokās tā rīcībā esošās dabasgāzes piegādei lietotājam. Savukārt, ja tirgotājs nebūs nodrošinājies ar tā lietotāju portfeli atbilstošiem dabasgāzes iegādes līgumiem, pārvades sistēmas operatora rīcībā būs tikai tie instrumenti, kas nepieciešami sistēmas tehniskās darbības stabilitātes nodrošināšanai, nevis neesošu piegāžu kompensēšanai. Šādā gadījumā tirgotāja klientiem gāzi piegādās cits tirgotājs pēdējās garantētās piegādes ietvaros par atbilstošu “avārijas” cenu. **E&P**